

U tim poredbama ima mnogo ironije, ali nema sarkazma, njihova efektnost počiva na višelojnosti slika koje evociraju: sve to svedoči o pesnikovom osećanju suverenosti unutar prostora pesme.

Strmoglava povezivanja uzajamno vrlo udaljenih područja značenja, kakva preduzima Domović (a ovde bi vredelo podsetiti da sličan postupak primenjuju poneki od najkreativnijih pesnika na jugoslovenskom prostoru — Tomaž Šalamun, odnosno Vojislav Despotov) — omogućena su zahvaljujući okolnosti da smo svi, pisac kao i njegov pretpostavljeni čitalac, saučesnici u sistemu komunikacije koji je postao globalan. Već u prvoj Domovićevoj knjizi je bila primetna težnja da se iskoriste potencijali ovog komunikativnog univerzuma, ali sada je to učinjeno s više mere i uspešnije. Svet je jedan i njegove simboličke funkcije se mogu dovesti u nama potrebne odnose (reč je o potrebi koju nalaže sam tekst i njegovo razumevanje). Domović, doduše, ne izriče neposredno tu tezu o jednosti sveta, ta teza je deo repertoara tumačenja i kritike, ali u knjizi ipak ima pesama u kojima epohalna dimenzija izlazi u prvi plan. U takve odlomke spadaju i stihovi iz pesme »Žigosa ispod plečke«, inače jedne od boljih celina **Pancir tastature**: »To je bilo vreme! / Ravno kao zaledena tundra. Vrijeme u kojem je / mahovina uvijek rasla na sjevernoj strani / pa čovjek nikako nije mogao zalutati. / Mogao je s lakoćom nositi svemir ili Boga na ramenima / niz pusti put. Sada s teškom mukom svoje tijelo / pomiče kroz zarasle vrtove, / kroz oljušteno more«. Ovo su stihovi antologijske vrednosti, ne samo zbog svoje ponesene retoričnosti, nego pre svega zato što pogadaju u samo središte savremenog osećanja vremena. Vrhunska intuicija bi se mogla potkrepiti i nekim od poznatijih izraza teorija koje govore o koncu jedne epohe. Zanimljivo je da prizvuk sete u navedenim stihovima ne dolazi otuda što prizivaju u sećanje razdoblje minule sreće: lakoća pustog puta nije nešto što bi se rado trampilo da muku zaraslih vrtova (a dakako, tu je u igri i drugi sloj, poigravanje metaforama vrta i puta, od kojih svaka obeležava po jedan opšti duhovni stav i opštu misao o sebi).

U čestim autopoeitičkim pasażima, pročitamo i pesnikovo zaveštanje da će »pisati stvarno« — istinito u smislu istinitog izražavanja one unutrašnjosti koju nazivamo subjektom. Pesnik piše stvarno, on zadržava izvestan kritički odnos prema toj stvarnosti (samim tim što je reformuliše u svom tekstu), ali je kritičnost ublažena i rasuta, uporedimo li je s koncentrisanom eksplozivnošću **Heretika**. Šta bi sve moglo biti razlog tome? Izvan sumnje, tu se potvrđuje autorsko sazrevanje, preteranost prve knjige treba zaboraviti — ali isto tako izvine i svest o promenama u pesnikovom okruženju (u njegovim dominantnim odnosima, ako ne baš u samoj strukturi), svest koja izriču kritiku stavlja pod velik znak pitanja. U **Pancir tastaturi** uočićemo raznovrsniji diskurzivni arsenal no u **Heretiku**: od izrazito ironijskih, do »poslaničkih« fragmenata — a u knjizi se nalazi i jedan samo ovlašno naznačen ciklus (uslovno kažimo pesama o ljubavi), čije je razvijanje moglo doneti naročito plodne rezultate. Knjiga kao knjiga, pesnik kao pesnik, nikada nisu lišeni slabosti ili samo manje uspehli mesta (ovom kritičaru se takvim čini nekoliko pesama), ali čak i ti delovi svedoče o živom duhu jednog pesničkog rada.

Domović se do sada dokazao kao pesnik velike izražajnosti i imaginacije bliske nadrealističkoj. Primenitije unošenje ironijskih elemenata u pesmu (pa čak i izvestan melanholični odjek koji tu i tamo naslućujemo), znak su njegovog daljeg razvoja koji će, verovatno, još više obogatiti mogućnosti i domete njegove poezije.

□ □ □

u traganju za mačkom

Džon Gribin, »U traganju za Šredingerovom mačkom«, »Prosveta«, 1989., Vladan Panković

vladan panković

U biblioteci »2001 — popularna nauka«, poznate izdavačke kuće »Prosveta« iz Beograda, pojavilo se, u protekloj 1989. godini, još jedno zanimljivo delo, knjiga Džona Gribina, »U traganju za Šredingerovom mačkom«. Sadržaj knjige, koji obuhvata: uvod, prolog, jedanaest glava podeljenih u tri dela, epilog i bibliografiju, odnosi se, kao što to čitaocu, imalo informisanom o modernoj fizici, sugerise već sam naslov, na fundamentalne i metodološke probleme kvantne teorije, a takođe i na njen istorijski razvoj (ilustrovano nizom anegdota iz života značajnih fizičara) i buduće perspektive.

U prvom delu knjige, uz istorijski osvrt na čestični i talasni koncept materije u klasičnoj fizici, razmatraju se saznanja iz atomske i kvantne fizike, od Tomsonovog do Borovog atomskog modela. U drugom delu, pak, analizira se period od otkrića kvantne mehanike do njenih mnogobrojnih aplikacija u fizici (teorije atomskog jezgra, laseri, superprovodnost) i van nje (molekularna biologija). Ukratko rečeno, sadržaj prva dva dela knjige u mnogome podseća na sadržaje drugih knjiga iz kvantne fizike namenjenih širem auditorijumu, čiji broj kod nas nije beznačajan (bez detaljnijih bibliografskih podataka pomenimo samo dela Vernera Hajzenberga, Nilsa Bora, Dejvida Boma, Zvonka Marića, Ričarda Fajnmana, Leonida Ponomarjova, Ivana Supeka, Dragiše Ivanovića, itd.). Upravo zato teško bi se moglo složiti sa Gribinovom tvrdnjom iz uvoda, da bi broj knjiga o popularnoj prezentaciji kvantne fizike jedva bio dovoljan za prekrivanje površine radnog stola (str. 13.).

U trećem, bez sumnje najzanimljivijem, delu knjige, autor opisuje najfascinantnije aspekte kvantne teorije: Hajzenbergove relacije neodređenosti, Borov princip komplementarnosti, Kopenhagensku interpretaciju kvantne mehanike i paradokse koji iz nje slede, EPR — paradoks Ajnštajna, Podolskog, Rozena, paradoks Šredingerove mačke, itd. Naravno, ovde nije reč o paradoksima same teorije, već o paradoksima naše intuicije kada se sretne sa konsekvencama kvantne mehanike. Tako, na primer, na osnovu Belove teorijske analize, tj. nejednakosti, i docnijih eksperimentalnih provera EPR-a, sledi da između udaljenih kvantnih objekata, koji su bili u prethodnoj interakciji, odista postoje svojevrstne distantne korelacije koje se mogu tumačiti i kao međusobni uticaji koji se prenose brzinom većom od brzine svetlosti (iako se ovo ne može koristiti za komuniciranje nadsvetlosnim brzinama). (Uz-gred, spomenimo, da su značajni doprinosi proučavanju EPR-a, distantnih korelacija i Belove nejednakosti, dali prof. dr. Fedor Herbut, prof. dr. Milan Vujičić, i, prof. dr. Igor Ivanović sa beogradskog prirodno-matematičkog fakulteta.) Što se paradoksa Šredingerove mačke tiče, tu se, na nivou spekulativne analize, srećemo sa mogućnošću, da se pri određenom tipu interakcije živog bića sa kvantnim objektom i mernim uređajem, čitav interakcioni sklop objekata ude u takvom stanju u kome nije moguće decidirano tvrditi ni da je živo biće i dalje

živo, ni da je živo biće umrlo, ali je moguće konzistentno tvrditi da se nalazi u stanju koherentne smeše, tj. superpozicije života i smrti. U istom poglavlju Gribin analizira i Fajnmanovu konvenciju u kvantnoj teoriji polja prema kojoj se antičestice, tj. antimaterija, koje se kreću u standardnom smeru vremena (od prošlosti ka budućnosti) mogu smatrati česticama, tj. materijom, ali koje se kreću u inverznom smeru vremena (od budućnosti ka prošlosti). Gribin, dakle, nastoji i uspeva da čitaoca zaprepasti saznanjima moderne fizike, sledeći znamenitu misao Nilsa Bora da ukoliko u početku niste začuđeni kvantnom teorijom onda je nikada nećete razumeti. Fasciniranju čitaoca, osim izazovnosti samog sadržaja (koji je ovde u znatnoj meri originalan u odnosu na sadržaje pomenutih knjiga drugih autora u kvantnoj fizici) veoma doprinosi i forma Gribinovog pripovedanja koju karakterišu jasnost i jednostavnost. Jer upravo, kada čitalac sledeći niz jasnih i jednostavnih formulacija dođe do paradoksalnih zaključaka, stepen njegove frustracije mnogo je veći nego u slučaju u kome bi za paradoksalnost sadržaja mogao otkrivati nejasno i komplikovano izražavanje pisca teksta.

S aspekta čitaoca koji se sa paradoksima kvantne fizike ne sreće prvi put, Gribinu bi se moglo uputiti manje zamerke zbog nepreciznosti u obradi sadržaja. Na primer, kada je reč o Everetovoj interpretaciji kvantne mehanike (koja valja da na najekstravagantniji mogući način želi da nam učini bliskim spomenute paradokse), Gribin osim njenog »many world« aspekta (aspekta mnogostrukih svetova), ne spominje njen drugi »relative state« aspekt (aspekt relativnih stanja), koji je, u suštini kontradiktoran prvom. Zbog potrebe eliminisanja ovih kontradikcija Everetova interpretacija (koju Gribin preferira) baš kao i mnoge druge interpretacije (koje Gribin ne spominje), »siromašnije« su od konvencionalne, Kopenhagenske interpretacije po svojoj predikcionoj moći, mada jedino tamo gde je to veoma teško eksperimentalno proveriti. Navedimo, uzgred, da su problemi Everetove teorije, prevaziđeni u »relative collapse« interpretaciji (interpretaciji relativnog kolapsa) prof. dr. Fedora Herbuta, koja se može smatrati daljom generalizacijom, kako Everetove tako i Kopenhagenske interpretacije. Takođe bi se moglo primetiti da su efekti realnog ili bar mogućeg komuniciranja nadsvetlosnim brzinama, o kojima Gribin govori na str. 242. — 243., još uvek pod velikim znakom sumnje, i da, bar zasad, nemaju onu naučnu težinu kakvu im priznaje Gribin.

Na kraju, navedimo da je knjiga »U traganju za Šredingerovom mačkom« lepo ilustrovana i opremljena, ali da se izdavaču može uputiti primedba na neusklađenost prevoda stručnih termina. Npr., umesto izraza »interferirajući termin« (str. 179.) treba da stoji »interferencijski član (term)«, umesto »momentum« (str. 130.) — »impuls«, umesto »merna teorija« (str. 273.) — »gejđ teorija«, ili »kalibraciono invarijantna teorija«, itd. Posebno je nedopustivo prevoditi u referencama imena inostranih stručnih časopisa za fiziku. Npr. u napomeni 1 na str. 193. piše »Fizički pregled«, a trebalo je ostaviti u originalu »Physical Review«, ili u napomeni 1 na str. 226 piše »Fizika«, a trebalo je ostaviti »Physics«. Osim grešaka, prevod se u celini može smatrati vrlo uspehim. Nadajmo se da će spomenuti nedostaci, koji nikako ne mogu umanjiti ukupan povoljan utisak o izuzetnoj knjizi Džona Gribina, biti ispravljani u narednim izdanjima.

